

Prof. Eug. Herovani
5 Oct. 1932.

Solitudine

16)

Nu toți oamenii iubesc singurătatea. Ea ași putea spune că numărul celor cari o iubesc e foarte mic. Dar cine n'a simțit - măcar din când în când - nevoia de a fi singur?

Nu numai când viața ne dezamăgește sau ne ofensează, când luptă ne obosește, când îndoiala ne ia în stăpânire, dar chiar când totul ne surăde și ne încântă, - singurătatea ne cheamă la ea ca umbra și odihna pe drumetului obosit.

A fi singur: - a fi liber, a fi tu însuși, a nu mai fi nevoit să minți, a nu mai auzi pe alții mințind.. Ce ușurare, ce mulțumire, ce mândrie! Dar dacă singurătatea e reculegere, e refugiu, e odihnă; uneori ea înseamnă totuși amărăciune, tristețe, deprimare; altă dată, dispreț, desgust, ură, mizantropie..

Mai întotdeauna însă, ea e un semn de putere, de distincție, de mândrie.. Numai schivnicii se izolează pentru umilință și penitență..

Intenția mea, în astă seară, nure tocmai să fac psihologia solitudinii. Ași vrea să vorbesc altăceva, despre un fenomen care se desfășură sub ochii noștri, în cursul tulburărilor și prefacerilor sociale și politice prin care trecem, consecutiv acestor prefaceri, adică provocat de ele, - fenomen, caracteristic pentru timpul de față și cât se poate de interesant, pe care l'ași putea numi "sfârșitul solitudinii" sau "sfârșitul omului solitar" - sau poate numai "criza solitudinii", - știu eu?

Cred însă, după cum voi vedea îndată, că ceea ce vreau să evoc s'ar putea exprima mai bine prin cuvintele: către o nouă formă a solitudinii.

Dar pentru ca s'ajung la asta, tot trebuie să mă opresc puțin și la fenomenul "solitudine", să spun câteva cuvinte despre ~~fenomenul~~ solitudinea în sine, despre natura ei, despre aspectele ei- atât de multiple și de variate...

Solitudinea e, în primul rând, un fapt,- mai exact o stare de fapt: starea de fapt în care se găsește o persoană care a rupt- pentru un timp, mai mult sau mai puțin lung,- legăturile materiale cu mediul social; deci o ^{stare de} izolare materială.

Dar nu e numai starea aceasta de fapt- materială- accidentală uneori, voită și provocată alteleori,-ci și o stare de spirit corespunzătoare, o izolare psihică, o concentrațiune a eului psihic...

Când vorbim de solitudine, le înțelegem pe amândouă - izolarea materială și izolarea psihică- dar mai ales pe aceasta din urmă, cea dintâi fiind numai o condiție de realizare a acesteia (de și solitudinea suflătească sau morală, poate foarte bine avea loc, cum și are adesea, fără izolarea materială).

Să lăsăm la o parte solitudinea accidentală, adică provocată de cauze exterioare materială, în care voința noastră ~~nu are~~ ^{are} nici un rol, și care ne-ar evoca numai decât exemple celebre, de pildă pe al lui Robinson Crusoe, aruncat de naufragiu pe o insulă pustie (sau ~~apropie~~), pe al lui Oscar Wilde sau al

(sau a altor nume mai apropiate de noi)

lui Verlaine, pe cari un destin ~~xxxxxxxxxx~~ nenorocit i-a silit să cunoască sumbra izolare a închisorei, pe al lui Marcel Proust pe care o boală necruțătoare l'a ținut ani de-a rândul nu numai departe de lumea veselă și frivolă în mijlocul căreia își petrecea tinerețea, dar relegat în camera lui tristă, unde rari prieteni îl vizitau noaptea... (Nu vreau să spun totuși că Proust a fost, așa cum înțelegem noi, un solitar. Iubind viața, deși resemnat în relegația lui, el a găsit ~~mijloacele~~ ^{mijlocul} de a retrăi, intensiv și voluptuos, prin evocarea tuturor amintirilor din care și-a contruit opera, unică în felul ei, pe care ne-a lăsat-o).

Să trecem deci la cealaltă, la solitudinea morală, - voită, căutată.

De ce căutăm să fim singuri? (când căutăm să fim singuri, firește). Ași putea spune că la baza acestui lucru, e cam aceeași impulsivitate elementară care aduce repozul după muncă, lacrimile după o durere mult timp comprimată sau surâsul după lacrimi... E ploaia după arșiță, seninul după furtună, gerile trandafirilor după întunericul nopții...

Cea ce ne'ndeamnă la singurătate, e dar o trebuință lăuntrică, nu întotdeauna aceeași, dar în totdeauna supusă aceluiași legi de echilibru și de armonie, grație cărora, cu toate sinuozitățile și capriciile ei, viața își urmează drumul fatal către țelurile ei neînțelese.

Tânărul caută singurătatea pentru a asculta netulburat de nimeni glasul inimii lui și pentru a săruta potretul iubitei sau pentru a se adânci cu amară voluptate în durerea

4

dezamăgirilor sale.

Omul distins, onest și demn, simte nevoia de a fi singur, pentru a scăpa de vulgăritatea - de multe ori strălucit ascunsă - care-l încunjoară.

Bătrânul caută singurătatea pentru a evada dintr-o lume în care se simte străin și pentru a se adânci într'un trecut în care are iluzia de a se mai regăsi pe el însuși, (ade-că pe un altul, care a fost odată el însuși ^{cu pe care-l caută}).

Poetul artistul gânditorul, omul de știință, se izolează pentru a da imaginației lor creatoare, liniștea și orizontul de care are nevoie. Căci toate operele mari sunt fructul reculegerii și a meditației - deci a solitudinii.

Așa dar, unii oameni caută solitudinea, în anumite împrejurări ale vieții, pentru motive diverse; alții, fug de lume în mod obicinuit, pentru cauze care țin de construcția individualității lor morale, pentru că ~~un~~ felul lor de a fi e așa sau a devenit așa - încât nu se găsesc bine decât în solitudine.

Cei de o generație cu mine (trebuie să știți, că cel care vă vorbește, ~~trebuie să știți~~^e după numărul anilor, ~~ce~~ un om "în vârstă", pe creștetul căruia, încă de mult, toamna vieții a lăsat să cadă bruma ei argintie), cei de o generație cu mine, zic, își mai amintesc emoția pe care au resimțit-o citind - și recitind poate- celebra Nuit de Decembre a lui Musset. (Astăzi nu iași sfătui să mai recitească, dacă sufletul lor a urmat

cât de puțin ritmul vremii)

Du temps que j'étais écolier,
Je restais un soir à veiller
Dans notre salle solitaire.
Devant ma table vint s'asseoir
Un pauvre enfant vêtu du noir,
Qui me ressemblait comme un frère.

Fantoma reapare: "á l'âge où l'on croit à l'amour"; mai
târziu "á l'âge où l'on est libertin", apoi la patul de moarte
a tatălului lui, apoi în voiajurile în care-și plimba iubirea,
neliniștea și spleenul

"A Pise, au pied de L'Apennin;
"A Cologne, en face du Rhin..
"A Florence, à Gênes, à Vevey, à Venise..

"- Qui donc es-tu, toi que dans cette vie
Je vois toujours sur mon chemin?
Je ne puis croire, à ta mélancolie,
Que tu sois mon mauvais Destin.
Ton doux sourire a trop de patience,
Tes larmes ont trop de pitié.
En te voyant, j'aime la Providence.
Ta douleur même est soeur de ma souffrance;
Elle ressemble à l'Amitié.

pentru ca romantica fantomă să răspundă:

Le ciel m'a confié ton coeur..
Viens à moi sans inquiétude
Ami, je suis la solitude."

Chiar despoiată de subiectivismul ei maladiv și de ro-
mantismul epocii, evocarea aceasta rămâne una din cele mai fru-
moase și mai impresionante din literatura universală, pentru că
ori cât de naivă poate părea astăzi forma în care e plastici-
zată, adevărul său moral nu poate ori cum fi pus la îndoială.

Inclinația către solitudine e de multe ori c formă a

mizantropiei. Nu întotdeauna însă. Și apoi, vedeți, psihologia mizantropiei, e foarte delicată. Iată-l pe Rousseau, de pildă, peste al cărui nume ~~însă~~ e cu neputință să trec, odată ce vorbesc de aceste lucruri, Rousseau marele solitar și mizantrop, și despre care Jacques de Lacretelle spune: „nu pentru a-l ponegri, ci pentru a-l defini-: „Lorsque l'on montait au quatrième étage de la rue Platrière, pour connaître l'ami de genre humain, et que l'on demandait M. Rousseau, c'était une figure méfiante qui apparaissait au guichet, en même temps qu'une voix rude répondait: - Il n'y est pas." Și vocea aceasta, ași înțeles, era chiar vocea amicului omenirii, ^a autorului contractului social.

Cât de deosebit, cât de altul, cât de om, e însă Rousseau din Réveries d'un promeneur solitaire* Altul? Nu tocmai. Iată cum lămurește el însuși această ciudată duplicitate: „J'ai un cœur qui peut se suffire à lui même. J'aime trop les hommes pour avoir besoin de choix parmi eux; je les aime tous.. Cet intérêt pour l'espèce, suffit pour nourrir mon cœur.”

Ași putea, acum c'am ajuns aici, să-mi pun întrebarea dacă siguranța aduce în adevăr izolarea sufletească. M'o fac. *Ai impresia mea multă deosebită, căci nu știu dacă e așa x.* De altfel lucrul îmi pare îndoielnic. Copleșit de amintiri, înpresurat de fantome, încolțușat de dorințe, de sentimente și de pasiuni, prizonier al ambianței pe care o regăsește în el, omul rămâne legat de mediul al cărui produs este, tot așa cum e legat de pământul care-l nutrește și cu a cărui pulbere e destinat să-și amestece cândva putreziciunea.

X va fi urmărirea
faptelor în momentul
interesului și în
capăt.

Amintițiivă "singurătatea" lui Eminescu:

Cu perdelele lăsate,
Sed la masa mea de brad.
Focul pălpâie în sobă
Iară eu pe gânduri cad.

Stoluri-stoluri trec prin mințe
Dulci iluzii, amintiri
Țîrăesc încet ca greeri
Printre negre vechi zidiri.

Amintirile. Vechi și lentă rugină a sufletului..Reveria,
Boală a lucidității spirituale.. Să nu fie și solitudinea decât
tot^o iluzie?

In fine! Populată sau pustie, generoasă și fecundă, sau
dimpotrivă stearpă și amară, otravă sau remediu, vițiu sau vir-
tute,- solitudinea e o trebuință a sufletului, uneori atât de
imperioasă, că nu ne putem închipui cum am putea să ne lipsim
de ea.

Și iată că astăzi, trebuința aceasta elementară, e în
mare primejdie.. Că omul solitar e o figură pe cale să dispară..

Ceeace caracterizează epoca pe care, în mersul său
către necunoscut, omenirea o lasă astăzi îndărătul său, e huma-
nismul, humanismul Renașterii, reînprospătat de Revoluția fran-
ceză; e acea formă a vieții sociale, care a asigurat individului
rolul preponderent, central, de multe ori exagerat, pe care însă
din ce în ce îl pierde. Humanism și individualism, iată cum s'ar
putea întitula, ultimul capitol din cartea vieții universale.
Acum, am ieșit din cadrul istoriei; ne îndreptăm pe drumuri nouă,
necunoscute, și pline de tot felul de piedici, de primejdii și
de riscuri. E sfârșitul individualizmului; e începutul formelor

colective ale vieții, în care omul caută alte puncte de sprijin, în spaima de care se simte cuprins, în fața forțelor neînțelese ce i s'au ridicat împotriva mai ostile decât ori când.

Astfel odată cu încrederea în forțele sale proprii, în idealurile sale, în tot ce făcea odinioară mândria sa, omul își pierde propria sa individualitate, devine "omul colectiv", omul colectivității, al grupului, al organizației profesionale, al corporației, al sindicatului... Nu mai e el însuși, unitate așezată în cadrul social, liber pe mișcările și pe fantezia sa.. E o parte neînsemnată dintr'un tot organic, o celulă socială, un fragment dintr'o forță din care nu se mai poate desprinde. Înțelegeți bine, că în condițiile aceste, solitudinea, devine o șovară, când nu e o imposibilitate. Dar înainte de toate ea e tot mai mult o imposibilitate, cel puțin din punct de vedere material...

Iată un tablou redus și simplu, al omului de astăzi, schițat cu mână de maestru de Lucien Romier, în cartea sa "L'homme nouveau" ale cărei prime pagini poartă chiar acest sugestiv titlu: "le solitaire condamné".

"Ne cherchez pas longtemps la victime désignée de notre civilisation: c'est l'homme solitaire ou qui aime encore la solitude..

Naguère, le chemineau avait, pour lui, la route nue où il entendait résonner son pas de l'aube au crépuscule. Il avait aussi l'ombre des haies. Aujourd'hui, la route appartient à l'automobile: il n'y a plus la, pour le piéton errant, ni plaisir, ni sauvegarde, ni liberté, et les haies sont rares ou

poussiéreuses.

Le poète avait la montagne, le lac, les bois, et la chance d'être ~~né~~ né poète. La montagne sert désormais des besoins collectifs: elle tonifie les poumons des citadins, fournit des matériaux de construction aux villes, rend illustres les ingénieurs. Le lac que vous chantez pour d'incertaines promesses de gloire, sera demain plus célèbre comme source d'énergie électrique. Les bois sont méthodiquement destinés à faire des poteaux de mine, des traverses de chemins de fer ou de baraquements pour mal lotis et pauvres soldats... Notre poète deviendra impossible dans la mesure même où l'homme atteindra le but qu'on lui assigne aujourd'hui: de rendre marchandes toutes les richesses de la nature.

Le philosophe avait sans logis, sa misère tranquille et le silence. L'avion a chassé le silence même du ciel. La misère n'est plus un état stable: il faut mourir ou faire de l'utile. Le logis personnel disparaîtra, car il n'y aura plus de domestiques.

Le berger, peut-être, survivrait, fils aîné de la solitude et son dernier gardien, si la bergère le permettait. Mais la bergère veut des bas de soie, et déjà, pour lui plaire, le berger spéculé sur le prix des bestiaux. Le pasteur garde sa brebis, non par amour, mais parce qu'il attend la "hausse". "

Si fiindcă ^{a venit} vine vorba de cioban, nu mă pot opri să nu semnalez un recent articol din "Le Temps" care vorbește tocmai

de dispariția acestei figuri de idilă și de eglogă, care a inspirat artiștilor de totdeauna atâtea delicioase minciuni. Un cronicar al ziarului, ^{de la rom} Adevărul ^{de la rom} semnaland acest articol, amintește la rândul său de câteva pagini publicate de Gh. Panu în "Săptămăna" sa și consacrate vieții ciobanilor din munții noștri.

"Murdari, nespălați cu lunile, cu rufe și haine pe care nu le schimbă tot timpul verei, ciobanii duc cel mai mizerabil trai. Nici amarul vieții lucrătorilor minieri care nu văd soarele decât destul de rar, nu se poate asemăna cu sărăcia grozavă a celor ~~care~~ ^{pe care poartă ei panu} să dialogheze sentimental în egloge. Bucata de mămăligă ^{pe care o mănâncă} câștigată cu amar și de multe ori când revine cu oile după luni întregi de asemenea trai, ^{ciobanului} nu primesc nici măcar salariu ^{cei} cum se cuvine."

Astfel de dincolo de mormânt, Panu, care a fost și el în felul său, un om nou și un solitar-cam înăcrit și gălcevitor, deși pare că ar vrea să ne spună, că nu ori ce solitudine e frumoasă și demnă de invidiat.

Dar am ajuns la capătul dizertației mele și nu e decât timpul să fac acele câteva constatări și deducțiuni la care am vrut să ajung.

Dacă familia se restrânge și căminul devine tot mai puțin încăpător împingând pe om afară, în vârtoarea străzii, în agitata mișcare a vieții sociale, dacă lupta aprigă pentru existență abea îi dă răgaz de repaos, dacă, nevoit să lucreze în birouri, în ateliere, în fabrici, pe șantiere, în mine, dacă

silit să împărtășe orele de odihnă cu alții, în locuințe comune, în căminuri... omul e tot mai puțin singur, - dacă relațiile cu semenii săi, mecanizate și universalizate - prin radio, avion, patefon, cinema-, dacă șgomotele infernale din centrele cu populație deasă, îi răpesc liniștea și putința de concentrație, - sufletul său nu se ~~zixxx~~strânge totuși într'o izolare de astă dată pur morală?

Eu cred că da. Priviți numai, un singur moment, acel "homme blanc" al lui Jules Romains, "Le morose ^{piéton} ~~qui est en des villes~~ du siècle ~~XX~~ vingt"- și veți înțelege, poate. Eu cred că începem a cunoaște o formă nouă de solitudine, - făcută din tristeță, din repulziune, din revoltă, în care numai ^e ~~este~~ loc pentru nici un fel de iluzie, care n'are ^{nicic} ~~nici o asemănare~~ cu acea stare de suflet, prielnică poeziei, care e reveria, - o formă nouă de solitudine al cărui ^{privel} ~~privel~~ amar nu poate fi decât ipocrisie și inimiciția... Poate ^{mă'nșel..} ~~mă'nșel..~~ Cum ași vrea să mă'nșel!

A existat și în trecut forma aceasta, deși mai rar. Cine din Dvs ați citit acea frumoasă, delicată, simplă și profundă carte a lui ~~Edouard~~ ^{Edouard} Estaunié "Solitude," (singurătăți, la plural, în sensul de feluri diverse de singurătăți), ați avut ocaziunea de a cunoaște unul din aceste cazuri înfricoșătoare, solitudinea frudo, - Les Jauffrelin. ^{lata} ~~are~~ ^{are} dreptate ~~personagiul~~ ^{personagiul} imaginar care spune autorului: "La solitude ne depend pas de l'exterieur; ~~est~~ ^{c'est} une chose de dedans".

Incăodată: poate mă'nșel.. Poate viața cea nouă către

căre ne îndreptăm, ne rezervă, cu o completă transformare a sufletului nostru, bucurii, emoțiuni și stări de suflet necunoscute încă, superioare...

Mar dacă nu - ne rămâne un lucru: solitudinea iremediabilă și definitivă a morții, la care poate, ar fi timpul să ne deprindem a privi cu mai puțină spaimă, ca la un refugiu sigur contra tuturor relelor.